

SZERKESZTETTE: NYERGES ANDREA

A felvételi trendek hátterében

„Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht., a Magyar Rektori Konferencia és a HÖÖK közös konferenciát rendezett 2007. november 28-án „A magyar felsőoktatás új utakon” címmel. A konferencia célja az volt, hogy az aktuális fejlesztések bemutatásán túl lehetőséget teremtsen a felsőoktatást érintő változások elemzésére és értékelésére. Az alábbiakban jeles felsőoktatás-kutató szakértők közreműködésével a változó felvételi tapasztalatokról tartott kerekasztal-beszélgetés szerkesztett változata olvasható. A vitához az elsődleges jelentkezési adatokat összefoglaló rövid bevezetést adott Fábri István (Educatio Kht. / Felsőoktatási Műhely), felkért hozzászólóként részt vett dr. Hrubos Ildikó (Corvinus Egyetem), dr. Gábor Kálmán (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet), dr. Polónyi István (Debreceni Egyetem). A vitát dr. Kiss Paszkál (ELTE) vezette. ”

F. M.: Vitafórumunkon a jelentkezési-felvételi statisztikák tapasztalatairól beszélgetünk, elsősorban abból kiindulva, hogy az elmúlt években megfigyelhető a jelentkezők számának csökkenése. Vanak persze intézményi vagy szakterületi különbségek, de összességében kevesebben jelentkeznek felsőfokú képzésre. Felmerül a kérdés, hogy a társadalom milyen igényt

közvetít a felsőoktatás felé? Miként összegződik ez a továbbtanulással kapcsolatos egyéni döntésekben és a szabályozókban? Intézményi szempontból fontos a jelentkezések és felvételek alakulásában, hogy milyen hatással van mindez az intézmények közötti versenyre? Szokás összehasonlítani az intézménytípusokat, gondolok itt az egyetem és főiskola vagy a

regionális központként működő egyetemek és a többi intézmény közötti különbségtételre. Célunk, hogy minél átfogóbban elemezzük az adatokat. Felkérem ezért Fábri Istvánt, az Educatio Kht. Országos Felsőoktatási Információs Központ kutatóját, hogy egyfajta vitaindítóként ismertesse röviden a felsőoktatási felvételi jelentkezések lényegesebb adatait.

EGYRE KEVESEBBEN JELENTKEZNEK FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE

FÁBRI ISTVÁN: Érdekes, ám valószínűleg nem véletlen egybeesés, hogy éppen a hazai felsőoktatási expanzió kiteljesedő időszakában, a 2000-es évek elején kezdett formálódni az Országos Felsőoktatási Információs Központ környekén az a szakmai műhely,

amely a jelentkezési statisztikák elemzése mellett több kapcsolódó hallgatói, oktatói és munkaerő-piaci vizsgálatot kezdeményezett, s amelynek megalakulásától fogva tagja lehettem. A kezdetben főleg külső munkatársakból, illetve együttműködő szakmai

partnerekből (pl. Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely, JELTARS Jelenkor Társadalomkutató Műhely) álló kutatócsoportot azzal a céllal hoztuk létre, hogy képes legyen a primer adatszolgáltatáson túl gyors adatelemzéseket is elvégezni a minisztériumi

háttérintézmények, továbbá a különböző felsőoktatási és munkaerő-piaci szereplők, valamint a felsőoktatás iránt egyre nagyobb érdeklődést mutató média felé. Ezzel összefüggésben a szélesebb társadalmi közvélemény felé is próbálunk gyors és megbízható adatszolgáltatást nyújtani. Ebben a szekcióbeszélgetésben azonban nem részletes elemzéseket, szociológiai vagy közgazdasági szempontú megközelítéseket próbálnék ismertetni, hanem, mintegy vitaindításképpen, elsősorban alapadatokat szeretnék bemutatni. Olyan adatokat, amelyek az itt ülők nagy része számára többé-kevésbé ismertek, de a levonható következtetések miatt talán mégis érdemes ezeket röviden áttekinteni.

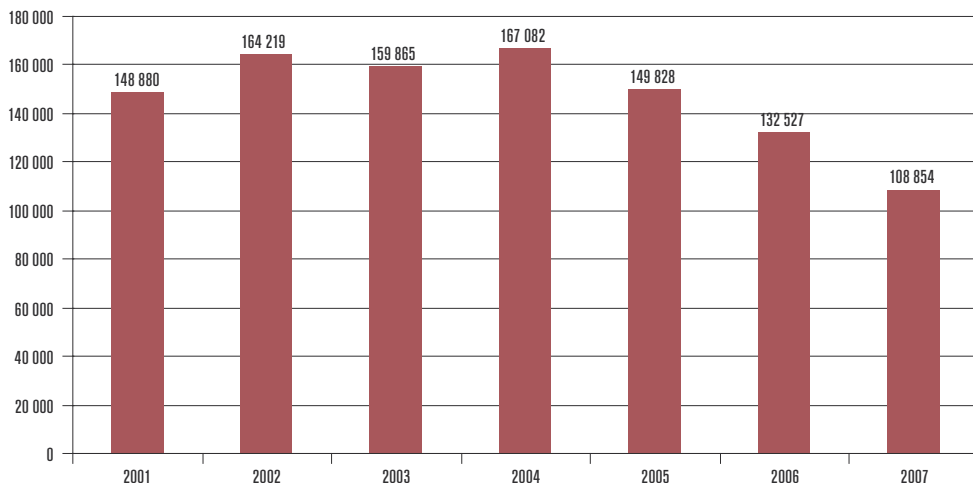
A legelső adatsor a felsőoktatási jelentkezések alakulását

mutatja 2001–2007 között, kizárólag a normál felvételi eljárás adatai alapján. **Az utóbbi hat-hét évben elég jelentős hullámzás figyelhető meg, de szembetűnő, hogy 2004 óta folyamatosan csökken a jelentkezői létszám**, ami egyre komolyabb fejtörésre készíteti a szféra szereplőit. 2004-ben több mint 166 ezer fiatal jelentkezett a felsőoktatásba, ám ez a létszám három év alatt közel 60 ezer fővel csökkent. Nyilvánvalóan kíváncsiak vagyunk arra, hogy 2008-ban vajon milyen magas lesz a diagram aktuális oszlopa.¹ Itt meg kell azonban jegyezni, hogy a kutatók számára nyilvánvalóan új helyzetet eredményez majd a 2008-as eljárásra vonatkozó jelentkezési szabályok változása. Ez évtől ugyanis két teljes értékű, úgynevezett őszi

és tavaszi felvételi-jelentkezési eljárásról beszélhetünk. Jelenleg még szerencsések vagyunk, mert kicsit egyszerűbben tudjuk elemezni, értelmezni az adatokat.

A képzési formák, tagozatok, finanszírozási formák vonatkozásában is több szempontból lehetne vizsgálni a jelentkezési statisztikákat. A következő grafikon a legtöbbet idézett és felsőoktatás-politikai szempontból is talán a legrelevánsabb vonatkozásokkal rendelkező adatsort, az államilag támogatott, nappali alapképzésre jelentkezők idősoros adatait mutatja. A tendenciák itt is csökkenést mutatnak, azzal a különbséggel, hogy valamivel alacsonyabb mértékű volt a visszaesés: 20 ezer fővel, azaz 24-25 százalékkal csökkent az elmúlt három évben a jelentkezők száma. Figyelemre

1. ábra. A felsőoktatási jelentkezések alakulása, 2001–2007 (Forrás: OFIK)

(1) A jelentkezői létszám tovább csökkent, több mint tizezerrel az előző évhez képest: 2008-ban 96 990 fő volt. (A szerk.)

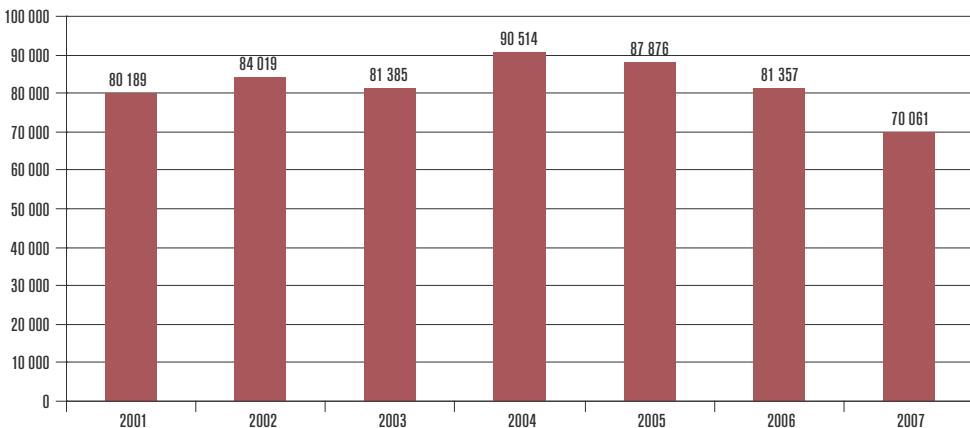
méltó ugyanakkor, hogy éppen az utolsó évben 11 ezer fős csökkenés mutatható ki, ami 14 százalékos visszaesést jelent.

A felsőoktatás szereplői (egyetemek, főiskolák, oktatók, hallgatók) számára érdekesebb, ha mindezt az egyes szakok, illetve az intézményi népszerűségi mutatók oldaláról vizsgáljuk meg. Az idősoros összehasonlítások során azonban beleütközünk egy, a felsőoktatásban zajló változásokból adódó elemzési, módszertani problémába. Nevezetesen, hogy egyes népszerű szakok képzési területéhez való besorolása az elmúlt időszakban többször megváltozott. Például a kommunikáció szak, amely már évek óta sok ezres jelentkezői létszámmal a negyedik helyen áll – igaz, most csökkenő tendenciát mutat –, a bölcsészettudományi és a társadalomtudományi képzési

területhez is tartozott. További módszertani probléma, hogy bizonyos képzési területek csak az elmúlt évek alatt váltak önállóvá, mint például a társadalomtudományi képzési terület, ami korábban a bölcsész szakcsoport része volt, vagy az informatikai képzési terület, mely néhány éve még a műszaki képzési területhez tartozott. Éppen ezek miatt úgy gondoltam, hogy a legkönnyebben értelmezhető adatsorról, az alap-, illetve az egységes, osztatlan képzések listájáról beszélnek. Ennek kapcsán csak két évet tudunk összehasonlítani, ugyanis az elmúlt évtől folyik kétszintű képzés a felsőoktatás minden képzési területén. A hagyományos szakokkal történő összehasonlítás pedig csak néhány esetben, például orvosi, jogi területek vagy a pszichológia szaknál lenne releváns. A vizsgálatra alkalmas időszak rövidsége ellenére

a bekövetkezett változások mégis jelzésértékűek lehetnek. A szakok húszas népszerűségi toplistájára tekintve a következőkre hívnám fel a figyelmet. Láthatjuk, hogy néhány képzési terület – a gazdasági, a társadalomtudományi, a bölcsészettudományi és a műszaki – több szakkal is képviselteti magát a legnépszerűbbek között. **Igaz, az utóbbi években a gazdaságtudományi képzések, illetve a bölcsészettudományi képzések némileg vesztek a népszerűségükből. A műszaki képzési terület több szakján viszont – szemben az általános jelentkezői létszámcsökkenéssel – nem volt kevesebb a jelentkezők száma.** Sőt, van, ahol növekedés mutatható ki. Külön felhívnam továbbá a figyelmet a kommunikáció és médiatudomány alapszakra, ahol az átlagot meghaladóan csökkent az első helyre jelentkezők száma, mint ahogy a kereskedelem és marketing szak

2. ábra. ANA-alapképzés, nappali, államilag támogatott helyre jelentkezők száma, 2001–2007 (Forrás: OFIK)

és a jogászképzés esetében is. A jogászképzés egyébként négy-öt évvel ezelőtt még egyértelműen vezette a népszerűségi listát, most a hetedik helyen található; néhány év alatt kb. a felére esett vissza a jelentkezők száma. Megemlíteném még a történelem és a szabad bölcsészet alapszakot is, amelyeknél, ahogy általában a bölcsészettudományi képzési területen, szintén nagyon jelentős visszaesés tapasztalható az elmúlt évekhez képest.

A felsőoktatási képzési struktúra változása azonban olyan mértékű, hogy

gyakorlatilag egy-két éves távlatban is nagyon nehéz teljesen egyértelmű változásokat, tendenciákat bemutatni. Éppen ezért most csak a legfontosabbakat próbáltam jelezni, melyekre a későbbiekben érdemes lenne visszatérni, mert ezek komoly értelmezési problémákat vetnek fel.

A másik megközelítés során az intézmények jelentkezési statisztikáit tesszük meg a vizsgálat alapjául. Szintén az alapképzés, nappali tagozatos, államilag támogatott finanszírozási formánál maradván, **2007-ben a tízes toplistán 8 fővárosi intézmény található.**

A 2006-os adatok is nagyon hasonló képet mutatnak, aminek természetesen vannak regionális vonatkozásai, ezeket beszélgetőtársaim a későbbiekben bizonyára érinteni fogják. Nem akarnék részletesebben belemenni ennek okaiba, de a budapesti intézmények számára komoly reputációs előnyt jelent a kétmillió főváros, illetve annak agglomerációs térsége, és persze több nagy hagyományú intézmény is itt található. Mindenesetre feltűnő, hogy csak két vidéki felsőoktatási intézmény tudott felkerülni a listára. Az viszont kifejezetten

1. táblázat. A jelentkezők száma az egyes szakokra – a nappali tagozatos alapképzésre jelentkezőket figyelembe véve – az első helyre beadott jelentkezési lapok alapján (A húsz legnépszerűbb szak) (Forrás: OFIK)

Sorrend 2007-ben (2006. év)	Szak	Jelentkezők száma (fő) 2007-ben (változás a 2006. évhez képest)
1. (2.)	turizmus-vendéglátás	4 610 (-107)
2. (1.)	gazdálkodási és menedzsment	4 462 (-321)
3. (4.)	mérnök informatikus	3 066 (-361)
4. (3.)	kommunikáció és médiatudomány	2 694 (-826)
5. (7.)	orvos	2 335 (-244)
6. (6.)	kereskedelem és marketing	2 218 (-599)
7. (5.)	jogász	2 141 (-694)
8. (8.)	pénzügy és számvitel	2 130 (-67)
9. (9.)	pszichológia	1 992 (-153)
10. (11.)	gépészmérnöki	1 969 (+149)
11. (15.)	nemzetközi gazdálkodás	1 560 (+51)
12. (13.)	villamosmérnöki	1 500 (-44)
13. (16.)	andragógia	1 432 (-43)
14. (14.)	ápolás és betegellátás	1 412 (-123)
15. (17.)	nemzetközi tanulmányok	1 298 (-123)
16. (20.)	programtervező informatikus	1 262 (-19)
17. (12.)	történelem	1 173 (-495)
18. (18.)	anglisztika	1 145 (-198)
19. (10.)	szabad bölcsészet	1 090 (-886)
20. (19.)	testnevelő-edző	1 005 (-288)
20. (24.)	építőmérnöki	1 005 (-7)

érdekes, hogy a népszerűségi statisztikák alapján már hosszú évek óta az első helyen található ELTE Bölcsészettudományi Kar közel egyharmados népszerűségvesztést mondhat magáénak. Meg kell jegyezni, hogy sok esetben az intézmények népszerűség-csökkenése és az adott képzési terület, illetve szakok népszerűségvesztése között egyenes összefüggés mutatható ki. Ellenpélda persze akad: a Kodolányi János Főiskola, amely most már az ötödik helyen található a népszerűségi listán, jöllehet egy évvel ez előtt a tizenkilencedik helyet foglalta el – itt 17 százalékos növekedés mutatható ki.

Az adatok jelzik, hogy az érdeklődés fenntartása érdekében a felsőoktatás szereplői,

elsősorban az intézmények, új stratégiák kidolgozására kényszerülnek, amely kényszert a felvételi keretszámok, illetve ponthatárok meghatározása még jobban nyomatékosít.

Természetesen nemcsak a csökkenés, hanem a 2004-ig tapasztalt jelentős növekedés magyarázata is izgalmas kérdés – pontosabban lehetetvolna, ha akkor kellő kutatói érdeklődés kísérte volna ezt a folyamatot. Most bizonyos értelemben egy negatív jelenség lecsapódásaként került előtérbe ez a problémakör. **A demográfiai trendek, strukturális átrendeződések, a képzési struktúraváltozás, a kétszintű képzés bevezetése, a felsőoktatást érintő politikai döntések hatása**

nyilvánvalóan mind megjelennek a magyarázó tényezők között. A legkevesebb információval azonban a továbbtanulás megítélésének módosulásáról vagy a felsőoktatás népszerűségének változásáról rendelkezünk, de a képzési kínálat változása és a nemzetközi versenyhelyzet erősödése a felsőoktatásban is nyilvánvalóan befolyásolhatják ezeket a folyamatokat.

Végül a továbbtanulási stratégiák változását is a magyarázó tényezők között lehet említeni. Intézmény, szak esetében sok statisztikával rendelkezünk a jelentkezőkre vonatkozóan, ugyanakkor a hallgatói döntésre, a motivációs tényezőkre vonatkozó felmérések, vizsgálatok nagyon hiányoznak a felsőoktatási

2. táblázat. A jelentkezők száma karonként – Az összes jelentkezőt figyelembe véve az első helyre beadott jelentkezési lapok alapján (minden képzési forma és tagozat) (A tiz legnépszerűbb kar) (Forrás: OFIK)

2007. évi helyezés (2006.)	Intézmény rövidítése	Intézmény neve	Jelentkezők száma (fő) 2007. év	Változás 2006-hoz képest (%)
1. (1.)	ELTE-BTK	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	3 029	-34%
2. (4.)	BCE-GTK	Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Kar	2 946	+11%
3. (2.)	BGF-KVIFK	Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar	2 530	-13%
4. (5.)	RTF	Rendőrtiszti Főiskola	1 993	-18%
5. (16.)	KJF	Kodolányi János Főiskola	1 983	-12,7%
6. (6.)	PTE-BTK	Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	1 861	-20%
7. (3.)	SZTE-BTK	Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	1 807	-34%
8. (9.)	SZE-MTK	Széchenyi István Egyetem Műszaki Tudományi Kar	1 800	-12%
9. (14.)	KRF-GK	Károly Róbert Főiskola Gazdálkodási Kar	1 739	-3%
10. (10.)	DE-BTK	Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar	1 973	-17%

folyamatok értelmezéséből. Több olyan vizsgálatra lenne szükség, amely nemcsak a statisztikák alapján, úgy mond „visszafelé” következteti a hallgatói motivációkat, a hallgatói döntéseket, hanem az érintettek megkérdezésével direkt módon próbálja felmérni a fiatalok döntéseit, motivációit.

Most abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy körünkben olyan szakértők ülnek, akik több évtizedes felsőoktatási kutatómunkájukra alapozva várhatóan nagyon sok hasznos és érdekes felvétellel fognak szolgálni. Megköszönve mindenki figyelmét, át is adnám a szót nekik.

POLÓNYI ISTVÁN: Az adatokat elemezve tulajdonképpen arról beszélünk, hogy 20 ezerrel csökkent a nappali tagozatra jelentkezők száma. Ez nagyon jelentős csökkenés, mely a részidős képzésben is tapasztalható. Igazából az első diplomaszerezésre való törekvésben van visszaesés: az a 2004-hez képest körülbelül 40-50 ezer fős csökkenés, melynek kisebb része első diplomás továbbtanulóként, nagyobb része az első diplomája megszerzéséért jelentkezik a felsőoktatásba. Ebből azt a következtetést tudom levonni, hogy a „**vigaság**” **esik ki, sőt, ha bizonyítani is tudnám, akkor azt mondhatnánk, hogy ezzel a minőség**

kerül előtérbe. A másik fontos tényező, ám e téren nagy a bizonytalanság, hogy mennyien tanulnak tovább külföldön. Egyes vélemények szerint a középiskolában végzettek közül egyre többen mennek külföldre tanulni, de hogy ez milyen nagyságrendet képvisel valójában, az nem tudható. Ami biztos, hogy a nappali tagozatra jelentkezők száma 20 ezerrel csökkent négy év alatt, miközben az érettségizettek száma nőtt, hozzávetőlegesen 10 ezerrel. Véleményem szerint egy megállapítást tehetünk: a minőség került előtérbe, ha a felsőoktatás iránt támasztott igényeket vesszük figyelembe.

A KÖZÉPISKOLA ÉS A FELSŐOKTATÁS IS ERŐSEN SZELEKTÍV

GÁBOR KÁLMÁN: A bemutatott felsőoktatási jelentkezési adatokat az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetben elkezd-tük elemezni, hozzákapcsolva ezekhez a Neuwirth Gábor által évek óta készített középiskolai háttérstatisztikákat. Ez azért lehet érdekes, mert így az emeltszintű érettségitől kezdve a szülők iskolában eltöltött idején át egészen a munkaerő-piaci adatokig olyan felismerésekhez jutunk, melyek bizonyos szocio-demográfiai következtetéseket engednek levonni. Ennek a munkának az elején tartunk, és úgy gondolom, hogy kutatóként még hosszasan fogjuk vitatni, hogy mi is történik,

történt. Látványos ez a hullámvölgy, és ez sok mindenre enged következtetni. Egyrészt elér-tük a felsőoktatási expanzió, a létszámemelkedés felső határát, különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a magyar közoktatási rendszer mennyire szelektív rendszerű. A gimnáziumi vagy kétnyelvű gimnáziumi végzettség jelentős előnyöket biztosított, és ez évben már megfigyelhető volt az is, hogy a szakközépiskolából jelentkezők aránya csökkent. Érdekes vitapont lehet, hogy a demográfiai tényezőkön túl, amelyek nyilvánvalóan egyfajta „élő korlátot” is teremtenek, a szelektív magyar közoktatási

rendszer hat-e ki a felsőoktatás rendszerére. Valamint érdemes lenne végiggondolni azt a felsőoktatási expanziót, amely a kétféle finanszírozási formájú képzési rendszerben kialakult. 2001–2002-ben kérdőíves vizsgálatot folytattunk elsőéves, nappali és levelezős tagozatos hallgatókból álló, ötezer fős mintán. **Kiderült, hogy az államilag támogatott férőhelyekre a magas kulturális háttérrel rendelkezők nagyobb eséllyel pályáznak, mint az alacsonyabb kulturális háttérű szülők gyerekei, valamint hogy az anyagilag jobb pozícióban, ugyanakkor kulturálisan hátrányos helyzetben lévő szülők gyerekei**

a költségtérítéses formában tudták kompenzálni a hátrányukat. Ha a levelező tagozat – mely költségtérítéses finanszírozású – hallgatói létszámának csökkenését nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy a társadalomnak ez a kompenzációs készsége is csökken. Azaz bizonyos csatornák elapadtak. Óvatosan jegyzem meg – és nem szívesen mondok statisztikai adatokat, mert a trendelemzésnek a kezdetén tartunk –, de úgy tűnik, hogy ezek is megerősítik a középiskolai háttéradatokat. Történetesen azt, hogy azok tesznek inkább emelt szintű érettségit, azok

rendelkeznek több nyelvvizsgálóval, akik kulturálisan jobb háttérrel rendelkeznek. Ez kihat azoknak a felsőoktatási intézményeknek a minőségére is, ahova ezen csoportokból többen jelentkeznek, hiszen az egyetemeken jobb mutatókkal bírnak majd hallgatói minőség tekintetében. Tehát az a rendszer, ami a középiskolában már kialakult, bizonyos értelemben leképződik a felsőoktatásban is.

Ez a fajta differenciáltság, a különbségek regionálisan is megjelennek. Nagyon sajátos pozíciót töltenek be nagy regionális egyetemeken, melyek – a térség adottságaitól

függően ugyan, de – mind nagyobb arányban veszik fel a kevésbé iskolázott vagy munkanélküli szülők gyerekeit. A budapesti nagy elitegyetemeken pedig mindig is felülreprezentált volt a magasabb kulturális háttérrel, jobban kvalifikált, magasabb nyelvtudással és teljesítménnyel rendelkező hallgatói réteg. Komolyan el kell tehát gondolkodni azon, hogy mivel az expanziót fenntartó, fellendítő úgynevezett középosztály anyagi forrásai, energiái elapadtak, ezért a felsőoktatási versenyben új eszközöket is be kell vetni.

ÚJ, NÉPSZERŰ SZAKMÁK ÉS PROFESSZIONALIZÁLÓDÁS

HRUBOS ILDIKÓ: Fábri István felvezetésére utalva, a bemutatott adatokból szeretnék kiindulni. Ezeknek a tendenciáknak a mély gazdasági és társadalmi összefüggéseire most idő hiányában nem kívánok kitérni, azonban rá szeretnék mutatni néhány társadalmi motivációra. Feltehetőleg, hogy a felvételi jelentkezések mögött valamilyen foglalkozásprezisztizsre visszavezethető megfontolás áll. Donald J. Treiman szociológus a nyolcvanas években nemzetközi összehasonlításban foglalkozott részletesen a foglalkozások prezisztizsével. A világ különböző régióiból vett fel adatokat, Amerikától kezdve az akkori Szovjetunióig,

valamint a harmadik világbeli és ázsiai országokat is érintette. Vizsgálatának eredménye szerint nem található prezisztizskülönbség a foglalkozások, legalábbis a fontos vagy jól ismert, leggyakoribb foglalkozások tekintetében, függetlenül a vizsgált országban uralkodó politikai rendszertől vagy földrajzi elhelyezkedésüktől. Ebből kiindulva ugyanígy megvizsgálta a különböző foglalkozásokat történelmi metszetben. Ismét meglepődve tapasztalta, hogy még történelmileg is rendkívül stabil az egyes foglalkozások megítélése. Arra a következtetésre jutott, hogy tulajdonképpen maga a társadalom követel meg olyan alapfunkciókat,

szerepeket, amelyek betöltése elengedhetetlen. Ezekhez különböző privilégiumok, hatalom, anyagi juttatások és tudásigények tartoznak, melyek, ennek következtében, mindig jelen vannak. Meghatározható tehát egy **mély stabilitás, amely bizonyos foglalkozásoknak létjogosultságot teremt, amelyet nem lehet rövid távon semmiféle gazdasági, munkaerő-piaci tényezővel magyarázni.** Időnként talán irracionális, de mély kulturális okok indokolják a szükségességüket.

A felsőoktatás tömegessé válása azonban – a fejlett országokban a fiatal korosztálynak már 70 százaléka vagy annál több tanul

a felsőoktatásban – rendkívül gyors változást eredményezett ezen a téren. Olyan helyzet jött létre, melyben szinte hisztérikusan változnak meg a preferenciák, az érdeklődés iránya. Ezeket a változásokat nem lehet a szokásos gondolkodásmód szerint megmagyarázni. **Egyszerre érvényesül a stabilitás igényéből fakadó és a gyors változásra adott szélsőséges válasz is. Az adatok mind ezt mutatják, ezért nagyon kell vigyázni, hogy az egyik évről a másikra történt változásnak ne tulajdonítsunk akkora jelentőséget.** A bolognai folyamat kapcsán szintén érdemes várni, és mindenképpen több, idősorosan is összehasonlítható adat birtokában javasolt csak megállapításokat tenni. Tapasztalható viszont egy másik, foglalkozásokhoz köthető folyamat, a professzionizálódás. A foglalkozások egy skálán helyezhetők el, és vannak közöttük olyanok, amelyek teljesen, egyesek kevésbé, mások pedig lazán professzionizálódtak. Teljesen professzionizálódtak például az orvosi, a jogi, a papi, azaz a legősibb pályák. Próbálna meg valaki orvosi foglalkozásra kiírt pályázatra jelentkezni, ha nincsen orvosi végzettsége. A mérnöki pálya egy kicsit később kezdett professzionizálni, de azért már elég előrehaladott a folyamat, a közgazdászoké viszont még jóval kevésbé. Tulajdonképpen a XX. század második

felének szakmaburjánzása, főleg a társadalomtudományok területén, újabb tudományok kialakulásához vezetett. Ezek az új szakmák még kevésbé professzionizálódtak, s akkor még nem is beszéltünk a legújabbakról, például az informatikáról, a kommunikációról. Ennek a folyamatnak a részeként jöttek létre a szakmai kamarák, amelyek kifelé megjelenítik és védik a szakmát. Amely foglalkozások pedig még nem professzionizálódtak, azok elég jól konvertálhatók, mert nincsen még függvényszerűen hozzájuk rendelve, hogy milyen funkciót töltenek be, mit lehet és mit nem lehet tenni a szakma ismeretének birtokában. A felsőoktatási expanzió, a növekedés az ilyen újabb, „puha” tudományok, szakma-területek esetében zajlott le mindenütt, nem csak nálunk. Egyszerűen azért, mert ezek biztosították az olcsó, gyors növekedés, a nagy tömegek beiskolázásának lehetőségét, mivel az ilyen típusú új foglalkozásokra valóban szükség volt. **Egész Európa küzd azzal, hogy érdeklődést váltson ki a fiatalokban a „keményebb” tudományok, a természettudományi és a mérnöki területek iránt.** Ez az egész fejlett világot érintő probléma. Nem véletlen az ázsiai fiatalok érdeklődése a „kemény”, intellektuális tudományok iránt, hiszen egész más a munkához való viszonyuk is. Vannak bizonyos

kampányok ennek érdekében, van is eredményük, de ez sem megy egyik napról a másikra, mert ezen jelenségek mögött nagyon mély folyamatok húzódnak meg.

Jó példa erre a bolognai folyamat is. A kormányok elrendelték a változtatást, az intézményekben bevezették azokat. A professzionizálódás azonban nem könnyű folyamat, hiszen legalább a kormányzatoknak, az állami típusú intézményeknek kellene nyilatkozniuk arról, hogy milyen formában fogadják majd el azokat az alapképzési szakokat, melyek a kétszintű képzés bevezetésével megvalósultak. Egy ilyen változó korszakban állást kell foglalni, döntéseket kell hozni olyan kérdésekben is, melyeket csak az eltelt idő távlatában lehet majd minősíteni. De hogy mi az átmenet és mi a beteljesülés, azt ötven évvel később a történészek szokták megállapítani – ám lehet, hogy nem az a legrosszabb, ha az ember egy átmeneti korszakban diák...

GÁBOR KÁLMÁN: Ha már a nemzetközi összehasonlításnál tartunk, akkor felhívnam a figyelmet arra, hogy a felsőoktatás tömegessé válása mindig beleütközik valahol a telítődésbe, ami megtorpanást okoz a növekedésben, és így a felsőoktatási lobbikénytelen új megoldásokat keresni. Például csökkenti a felvételi követelmény szintjét vagy

új finanszírozási lehetőségeket nyújt: hiteleket biztosít a tanulmányok elvégzéséhez. Ilyen megoldásokkal nyer új lendületet a rendszer. A felvételi adatok alapján rövid távú tendenciát figyelhetünk meg, amelyek mögött nyilván vannak társadalmi hatások, de amit leginkább hiányolok, hogy ehhez nincsenek nemzetközi kitekintéseink. Arra gondolok, **tudjuk-e pontosan, hogy a gyerekeink hány százaléka jár külföldön iskolába?** Vannak-e arra vonatkozó adataink, hogy az itt tanulónak hozzávetőlegesen hány százaléka külföldi? A Magyarországon tanuló külföldieknek körülbelül a fele határon túli magyar, másik fele pedig olyan országból jön, ahonnan Magyarországra jönni tanulni perspektívát jelent. Arról viszont nincsenek pontos adatok, hogy a mi gyerekeink milyen arányban mennek külföldre tanulni. Azt tudjuk a vizsgálatainkból, hogy Győr-Moson-Sopron megyében tipikus jelenségnek számít, hogy a szülők már nemcsak a középiskolába, hanem az általános iskolába is külföldre járatják a gyerekeket.

De azért azt is látni kell, hogy ebben a kérdésben nagyon komoly bizonytalanság tapasztalható a felsőoktatásban tanulók körében. Amikor átfogóvá vált a BSc-képzés, akkor végeztünk először vizsgálatokat azzal kapcsolatban, hogy a végzés után milyen döntéseket hoznak: 50 százalék teljesen biztos volt abban, hogy mesterképzésben folytatja majd tanulmányait, de a többiek válaszaiban a legkülönbözőbb megoldások vetődtek fel, a vállalkozástól a külföldi munkavállalásig. Összehasonlítva az európai és magyar fiatalokat, még mindig inkább a tervezés, mint a megvalósítás szintjén jelenik meg a külföldi munkavállalás az életükben. Igaz ez még az olyan orvostanhallgatók esetében is, akiknek egyharmada választaná a külföldi munkavállalást, hiszen valójában jóval kisebb arány vállalhatna külföldön munkát az adatok, elsősorban a nyelvvizsgaeredmények alapján. Összességében elmondható, hogy a kétszintű képzési rendszer nehéz helyzet elé állítja a kutatókat és a felsőoktatási intézményeket egyaránt. **Nehéz követni**

a végzeteket, nemcsak a pályaválasztás tekintetében, hanem földrajzi szempontból is. Nehezen meghatározható az a tudás, melyet az egyes országok diplomái biztosítanak, s hogy milyen szinten, hogyan konvertálható az egy másik országban. Maguk a fiatalok is bizonytalanok saját stratégiáikban. A gazdasági és társadalmi bizonytalanságok a foglalkozási szerkezet átalakulásából is fakadnak. A magyarországi rendszer-váltás időszakában a fejlett európai országokban a piaci szektor lényegében már háttérbe szorult. Jelenleg is több mint kétharmadot tesz ki a szolgáltatói szektor, azon belül pedig az informatika hozzávetőlegesen 30-40 százalékot. A szakmunkások aránya a fejlett országokban 30 százalékról 20 százalékra csökkent. A diploma nagyon kis mértékben ugyan, de mégiscsak előnyt jelent az elhelyezkedés során. Ez a struktúraváltás, a foglalkozási, társadalmi szerkezet ilyen nagymértékű átalakulása erősíti az elitcsoportokban és a középosztálynál is tapasztalható komoly elbizonytalanodást.

AZ ÚJ FELSŐOKTATÁSI RENDSZER VESZTESEI A VIDÉKI FŐISKOLÁK

POLÓNYI ISTVÁN: Néhány gondolatot kapcsolódnék a kétszintű képzés kapcsán felvetett kérdéshez. Mivel a **BSc-képzés ugyanazt a végzettséget biztosítja az egyetemeken**

és a főiskolákon is, így a jelentkezők elsősorban az egyetemeket választották, ezért a főiskolák, azon belül is a vidéki főiskolák a vesztesei az új rendszernek. **Az adatokból**

kiderül, hogy elsősorban a budapesti, másodsorban a vidéki egyetemekre, aztán pedig a budapesti főiskolákra jelentkeztek. Ez egy jól látható átszerveződés,

mely csak akkor jelent igazi problémát, ha a jelentkezői preferenciákat nem a valódi minőség befolyásolja. A másik gondolatom a másoddiplomások képzéséhez, a részidős képzésekhez kapcsolódik. Az adatok alapján valóban látszik elbizonytalanodás a már diplomával rendelkező jelentkezők esetében. Ennek két oka lehet. Egyrészt, mintha a szakirányú továbbképzésben, a felsőfokú szakképzésben rejlő lehetőségek nem lennének egyértelműek, mintha ez a képzési forma nem találná a helyét, bár az állami támogatás lehetősége is ezt a képzési formát (szintet) kívánja támogatni. Másrészt úgy tűnik, hogy a diploma megszerzését a jelenlegi átmeneti helyzet miatt halasztják el, mivel észszerűbbnek találják a döntés elodázását, mint egy felesleges diplomával továbbtanulni. A következő gondolatom az oktatáspolitikai reakcióhoz kapcsolódik. A kapacitásakkreditáció során felmerült, hogy a főiskolák érdekében az egyetemek csak akkor indíthatnak bizonyos számú mesterképzést, ha egyúttal kevesebb alapképzést vállalnak. Tehát a rendszer által kiváltott hatásoknak mindig lesz oktatáspolitikai válasza is, így a hosszú távú tervezésnél nem számolhatunk egyértelmű következményekkel.

FÁBRI ISTVÁN: Az adatok alapján vitatkoznék egy-két megjegyzéssel. Egyrészt

elhangozott, hogy a nappali alapképzéshez viszonyítva jelentősebb a csökkenés az egyéb képzési formákon és tagozatokon. Véleményem szerint az adatokból erre csak nagyon óvatosan lehet következtetni. A csökkenés ugyanis az összes jelentkezői létszámnál a nappali alapképzés esetében 23 százalékos. Ha minden képzési formát és tagozatot figyelembe veszünk, akkor valóban 35 százalék ez az arány. Ennek értelmezéséhez azonban több dologgal kell számolnunk. Az egyik, amire azt hiszem, többen utaltak, hogy az érettségizők száma a múlt évhez képest több mint 10 százalékkal, 13 ezer fővel nőtt, és éppen az érettségizők körében a legnagyobb az aránya a nappali alapképzést választóknak. Ha ezzel együtt feltételezem, hogy az egyéb képzési formákra és tagozatokra elsősorban az idősebb korosztályból jelentkeznek, akkor a nappali alapképzés esetében is ugyanolyan jelentősnek mondható a csökkenés, mint a többi képzési formánál. Nagyobb a rekrutációs bázisa a nappali alapképzésnek a frissen érettségizők körében, ugyanis legnagyobb arányban, több mint 80 százalékban államilag támogatott nappali alapképzésre jelentkeznek. A magasabb érettségizői létszám miatt tehát sokkal nagyobb az a bázis, „ahonnan” jelentkezhetek volna az idén

államilag támogatott nappali alapképzésre, ám ha csak a múlt évhez viszonyítunk, akkor is 14 százalékkal csökkent a nappali alapképzésre jelentkezők száma. Az összes csökkenés – minden képzési formát és tagozatot figyelembe véve – pedig 18 százalék, tehát már nagyon közel van egymáshoz a két arányszám. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a kétszintű képzés bevezetésével a másoddiplomás vagy egyéb képzési formákra jelentkezők lehetőségei átmenetileg csökkentek, hiszen nem indultak vagy nagyon kevés helyen indultak el a mesterképzések, akkor gyakorlatilag ugyanakkora a csökkenés az államilag támogatott nappali alapképzésre jelentkezők esetében, mint ha ezt a számot az összes képzési formára és tagozatra jelentkező esetében nézzük.

Többen utaltak továbbá arra, hogy a szakközépiskolából érkezők aránya folyamatosan csökken. Ez igaz, de az adatok nem igazolják, hogy a bejutási esélyeik is csökkennének. A 2007-es felvételi adatok alapján 33 százalék a szakközépiskolából bejutottak aránya, 35 százalék pedig az összes jelentkezőn belüli arányuk, tehát lényegében ugyanakkora eséllyel jutnak be a felsőoktatási intézményekbe a szakközépiskolából, mint a gimnáziumból jelentkezők. Gábor Kálmán hozzászólásával egyetértve a gimnáziumi, illetve magasabb

társadalmi státuszú fiatalok esetében viszont érzékelhető elmozdulás van az elit-felsőoktatási intézmények felé a szak- és intézményválasztás esetében.

A Hrubos Ildikó által mondottakat erősíti továbbá, hogy **több, kiugróan népszerű szak esetében ugrásszerű jelentkezői létszámcsökkenés következett be akár egy-két év alatt**, ami egyben jelentős arányban járult hozzá az összjelentkezői létszám csökkenéséhez is. Ebből ugyanakkor az is következik, hogy talán nem általában a felsőoktatás, hanem bizonyos szakok, bizonyos szakterületek, ezzel összefüggésben egyes karrierutak népszerűségének csökkenését tapasztalhatjuk ebben a rövid intervallumban. A legjobb példa erre a kommunikáció és médiatudomány alapszak, illetve a korábbi kommunikáció szak: itt a nappali alapképzésre jelentkezők száma néhány év alatt 4-5 ezer főről csökkent le rohamosan, jelenleg 2 694 fő. Ha figyelembe vesszük, hogy a múlt évhez képest összesen 11 ezer fővel csökkent a

nappali alapképzésre jelentkezők száma, akkor az erre a szakra eső egy éves csökkenés, az ezer fős visszaesés az összjelentkezői csökkenésnek már közel 10 százalékát megmagyarázza.

GÁBOR KÁLMÁN: Egy másik, az egyetemek számára bizonyára fontos szempontra hívnám fel a figyelmet, arra, hogy a felsőoktatásban zajló változások milyen hatással voltak az egyetemisták életformájára. Gondolok itt például a kreditrendszerre vagy a más városokból, vonzáskörzetekből bejáró hallgatókra. A bejárás ténye átértelmezi az egyetemi központ, város, munkaerőpiac egymáshoz és a hallgatókhoz való viszonyát. Az egyetem melletti munkavégzésre fordítható idő rovására növekszik az utazásra fordított idő, s ez befolyásolja a hallgatói életformát a különböző munkaerő-piaci helyzettel rendelkező egyetemi központokban. A hallgatók munkavállalásból származó bevétel kiesését pótolhatják olyan támogatások, mint a diákhitel, de nem helyettesíthetik azt, mert a hitelek elsősorban

fogyasztásnövelő tényezőkön jelentkeznek. Nem is beszélve az egyetemi évek alatt a munkavállalás során kialakítható kapcsolatokról. Ezért is kell árnyalni a statisztikák értelmezését, mert az adatokból ezek az információk nem feltétlenül olvashatók ki, viszont a hallgatók számára ezek tehetik vonzóvá az egyes egyetemi városokat és ezen keresztül az egyetemeket is.

POLÓNYI ISTVÁN: Ehhez kapcsolódik az a gondolat is, hogy miközben csökken a jelentkezői létszám, **egyes regionális egyetemi központok rekrutációs bázisa is szűkül**. Például a miskolci karok hallgatóik 85 százalékát a saját vagy a környező megyékből szerzik, és Debrecenre ugyanez igaz. Ha ezekben az intézményekben megfigyeljük, hogy hallgatóik mely középiskolából jelentkeznek, akkor megállapíthatjuk, hogy kétharmaduk ugyanabból a hét középiskolából kerül ki. Ugyanakkor a Dunántúlon ez már nem tapasztalható, köszönhetően az intézmények sajátos regionális elhelyezkedésének is.

HAZAI FELSŐOKTATÁSI KILÁTÁSOK

Felsőoktatási Műhely: Véleményük szerint az elkövetkező években folytatódik a továbbtanulók számának csökkenése, vagy megáll ez a folyamat, és esetleg újra növekednek majd a számok?

GÁBOR KÁLMÁN: Nincs biztos válasz és módszer, csak folyamatos megfigyeléssel lehet követni a tendenciákat. Az egyik lehetőség lehet a vizsgálatok szempontjainak bővítése, az

említett középiskolai adat-sorok összekapcsolása a felsőoktatási adatokkal. De komoly változások csak akkor történhetnek, ha a csökkenés itt felsorolt okai változnak,

például anyagilag megerősödik a középosztály, finomodik a középiskolai kétszintű érettségi rendszere. Vizsgálataink kiterjednek majd az érettségi rendszer kialakításának motívációira, valamint arra, hogy az érettségi-felvételi rendszer összekapcsolása amennyire tette nyitottá a felvételi lehetőségeket, vagy pedig épp ellenkezőleg, egy zárt struktúrát merevített meg inkább. Gondolok itt arra, hogy a kétszintű érettségi rendszerben végül nem vált elkerülhetetlenné az emelt szintű érettségi letétele a felsőoktatási felvételihez, tehát a bekerülési esélyek általában véve nőhettek volna, mégis, az elit-középkisiskolában volt jellemző az emelt szintű érettségi letétele. Ebből következően az elitegyetemekre és -szakokra való bekerülési esélyek a szélesebb társadalmi rétegek tekintetében tovább csökkentek. Tehát a középiskola, felsőoktatás, BSC közötti átmeneteket érdemes elemezni, figyelmet fordítani a belső szelekció problémájára. Ebben a helyzetben azonban – és azt hiszem, ezt ki kell mondanunk – a kutatás, nem egészen a saját hibájából, versenyt fut az idővel.

POLÓNYI ISTVÁN: Én abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy ezt a csökkenést, ha nem is ilyen ütemben, de megjósoltam. Igaz, hogy azért, mert azt hittem, csökkeni fog az érettségizettek száma. Azóta kiderült, hogy

az érettségizettek száma növekszik, és szerintem ez hosszú távon is így lesz. Két körülmény megfigyelhető: az érettségizők számának növekedésével valamelyest a minőség is romlik, és nem feltétlenül tanulnak tovább többen. Valamint hogy **az új felvételi rendszer halaszthatóbbá tette a felvételit**, hiszen a hozott pontszám változatlan, sőt, még növelhető is, például szerezhethet valaki közben egy nyelvvizsgát. A harmadik körülmény pedig az államilag támogatott helyek számának csökkenéséből és a tandíj bevezetésének közös hatásából adódik, tehát a jelentkező igenis mérlegel, oda jelentkezik, ahol még mindig elég magas a keretszám. Hogy jövőre hogyan alakul az államilag támogatott létszám, nem tudom, de az erős egyetemi lobbij bizonyára hatással lesz a minisztériumi álláspontra. Az államilag támogatott létszámok növekedésével pedig növekedni fog a jelentkezési hajlandóság is. Véleményem szerint az újabb csökkenés később, elsősorban az érettségizők számából fakadóan, 2010 körül várható.

FÁBRI ISTVÁN: Majdnem biztos vagyok benne, hogy a mesterszakok elindulásával és a képzési lehetőségek letisztulásával a 20-30 év közötti, vagy akár a 35 év fölötti korosztálynak a jelentkezési aránya nőni fog a közeljövőben. Valószínűsíthető, hogy **ez a mostani**

24 ezres visszaesés nem kis részben a kétszintű képzésre való átállás miatt következett be. Én magam is nagyon sok olyan fiataalt ismerek, aki nem tudott jelentkezni, mert a korábbi évektől eltérően most olyan felvételi követelmények és olyan szabályozók voltak érvényben, amelyek határozottan erősebb korlátok közé szorították a továbbtanulásukat. A másik dolog, amire felhívnam a figyelmet – kapcsolódva Polónyi Istvánhoz –, hogy az alacsonyabb, kisebb presztízsű vagy kisebb hagyományokkal rendelkező felsőoktatási intézmények, legalábbis rövid távon, hátrányba kerülnek, sőt, már kerültek is. Egészen más típusú ponthatár-megállapítási eljárást tapasztalhattak a felvételizők, nevezetesen a központi döntések eredményeképpen a magasabb pontszámok felé tolták ki a felvételi ponthatárokat. Ennek az lett a következménye, hogy amíg az elmúlt években nagyon alacsony pontszámmal be lehetett kerülni egy kis vidéki vagy budapesti főiskola adott szakára, akkor ugyanott most lényegesen, 10-15 ponttal is megemelkedhetett a ponthatár. Nagyon közel kerültek egymáshoz a ponthatárok egy adott szakon, amiből nyilvánvalóan azok a felsőoktatási intézmények profitáltak, ahova eleve magasabb pontszámmal, nagyobb teljesítményrel jelentkezők a diákok. Vannak olyan vélemények is,

amelyek azt mondják, hogy ez az új ponthatár-megállapítási eljárás néhány éven belül ki fogja egyenlíteni az intézmények közötti különbségeket, legalábbis a hallgatói minőség tekintetében. Valószínű ugyanakkor, hogy rövid távon a kisebb intézmények rosszul járnak az eljárás módosulásával.

POLÓNYI ISTVÁN: Hozzátenném, hogy nem beszélhetünk versenyről, mert az nyilván nincs. **Ami most tapasztalható, az nem verseny, hanem egy belső harc az oktatás-politikai arénában,** melynek főszereplői az egyetemek, vesztesei pedig a kis főiskolák, attól függően, hogy mennyire állnak közel a tüzhöz. Két területen lehet részt venni ebben a „küzdelemben”. Az egyik a minél erősebb érdekérvényesítés: a ponthatár-megállapítás folyamatában és a kapacitásakkreditáció során. De ezek mellett vagy ezeket erősítve egy másik tényező is szerepet játszik az intézmény sikerességében – ez pedig a jelentkezői döntés. De mi alapján választ intézményt a jelentkező? Miféle minőség ismeretében? Egyáltalán, milyen információk alapján ismeri az egyes intézményekben folyó képzés minőségét, az ott szerzhető diploma várható értékét? Nem léteznek még egységes pályakövetési vizsgálatok, és a rendelkezésre álló munkaerő-piaci információk is igen

bizonytalanok. Tehát mi alapján rangsorolhatnánk a felsőoktatási intézményeket? Ha ezek a követéses vizsgálatok szakmailag, módszertanilag egyre jobban megalapozottak lesznek, talán akkor tapasztalható majd előremozdulás, úgy 5-10 év múlva. Előbb azonban a Bologna-folyamat okozta változásokat kellene feldolgozni. Összességében elég pesszimista vagyok a felsőoktatás elkövetkezendő 10 évét illetően.

GÁBOR KÁLMÁN: Azt gondolom, hogy maga a folyamat most új elrendeződés felé halad. Valószínűleg kialakulnak majd az elitegyetemek és mellettük valamiféle regionális rendszerek. Átmenetileg pedig működhetnek a kis főiskolák is, sőt, az sem biztos, hogy végérvényesen megszűnnek, szerintem inkább meg fogják találni a helyüket a regionális rendszerekben. Ha ugyanis bizonyos igények, egy bizonyos kereslet kielégítésére be tudnak „rendezkedni”, akkor valamilyen formában biztosan fenntartják majd magukat.

HRUBOS ILDIKÓ: Nekem is az a véleményem, hogy **most még nincs verseny Magyarországon – de lesz.** Most valóban az a bizonyos arénában folyó küzdelem zajlik, amit követni nagyon izgalmas dolog, különösen kutatóként, egyetemi vezetőként ugyanis kicsit nehezebb látszani ebben az arénában. A bolognai

folyamatot úgy értékelik az európai felsőoktatási tér-ségben, mint aminek már az utolsó harmadában vagyunk, a „beteljesülés” szakaszában, amikor is áttevődik a hangsúly az egyes intézményekre. A kezdeményezés eddig a kormányzatok, illetve bizonyos értelemben az európai uniós intézmények kezében volt, most viszont már itt vannak a törvények, a szabályozás; a megvalósítás tehát már az intézmények feladata. Ehhez azonban olyan rendszert kell kialakítani, amely elismeri a felsőoktatás differenciáltságát. Ez a folyamat elindult, de minden intézménynek meg kell találnia a saját szerepét regionális, kutató, oktató vagy szolgáltató stb. intézményként. Akkor ugyanis minden felvételiző számára egyértelmű lesz, miért jelentkezik oda. Mindenféle kormányzati kezelés és juttatás is ennek mentén differenciálódhat. De a felvállalt intézményi szereptől függetlenül az intézményeknek saját egyediségüket kell hangsúlyozniuk. A verseny lényege ugyanis az, hogy mindig valamilyen egyediséget kell felmutatni, hiszen akkor figyelnek fel egy intézményre, akkor választják azt a fiatalok. Ennek az egyediségnek a jellegét kell okosan megválasztani, hogy sikeresek lehessenek.

A Debreceni Evangéliumi Református Főiskola seniora és esküdti kara